

HISTÒRIA LOCAL: UNA PERSPECTIVA HISTORIOGRÀFICA. A propòsit del centenari de Josep Lladonosa i Pujol.

1.-Importància metodològica de la història local

Abans de començar, cal fer una precisió inicial sobre què entenem aquí per “història local”, ja que a aquest terme se li atribueix, massa sovint i de manera ben injusta, una connotació pejorativa; fins i tot per part dels mateixos historiadors. Entenem com a història local senzillament una reducció de l'escala d'observació espacial de l'historiador, per centrar la seva atenció en una ciutat, una localitat, una comarca o una regió. En el fons partim de la consideració que només hi ha bona i mala història, sigui quina sigui la seva escala d'anàlisi (local, nacional o universal). I fer “bona història” vol dir realitzar una història rigorosa científicament i, al mateix temps, imaginativa, que obri les portes a noves recerques i a la interpretació.

En les darreres dècades, a nivell internacional, allò que podríem conceptuar com a “història local” ha estat la via d'un aprofundiment científic de la disciplina i ha permès l'obertura de noves vies metodològiques fins aleshores impensades. Aquest és el cas, per exemple, de l'ús que n'ha fet l'anomenada “microhistòria”, corrent sorgit inicialment a Itàlia cap a finals de la dècada dels setantes i que va contribuir de manera decisiva a la renovació historiogràfica de les darreres dècades del segle XX. Un dels impulsors més destacats d'aquest corrent, Giovanni Levi, ha explicat l'ús que la microhistòria ha fet de la història local: “La microhistòria italiana fa servir la història local d'una manera més aviat instrumental. La base de la seva proposta metodològica és la reducció de l'escala d'observació dels fenòmens: l'atenció a un poble o a un cas particular és més assimilable a un procediment de laboratori [per tant a un procediment científic] que no pas a un vertader estudi d'una realitat local [vol dir a un estudi local “tradicional”, que a Itàlia s'ha equiparat a posicions “antiestatalistes” i sovint “d'inspiració catòlica”].¹

Val a dir, però, que als darrers temps, la història local catalana ha estat molt influïda per la microhistòria i pels nous corrents historiogràfics, ja que els seus conreadors han provingut de la universitat i, en molts casos, han esdevingut uns professionals molt competents. S'ha trencat per tant, ja des de fa temps, l'equivalència (certa en períodes històrics reculats) entre historiadors locals i historiadors de diumenge; és a dir, afeccionats poc

1 “Avui-Història”, 6-II-1994, p. 37. Sobre els pressupòsits de la microhistòria, vegeu Carlo Ginzburg i Carlo Poni, “El nom i el com. Intercanvi desigual i mercat historiogràfic”, dins Agustí Colomines i Vicent S. Olmos, *Les raons del passat. Tendències historiogràfiques actuals*, Ed. Afers, Catarroja – Barcelona, 1998, ps. 209 – 218.

preparats. Més endavant intentarem establir una certa cronologia d'aquest procés, però ja des d'ara apuntem que des de les primeres dècades del XX comencem a trobar individualitats molt notables, que augmentaran a la segona meitat de la centúria, per esdevenir un veritable fenomen col·lectiu a les darreres dècades del segle.

A part d'haver-se revelat recentment com a una via de renovació historiogràfica, la història local, per definició, en serveix per evidenciar la complexitat històrica, per reforçar la idea que la història és essencialment complexa. L'àmbit d'estudi local dóna una visió més matisada de l'esdevenidor històric, que no una visió més general, que necessàriament és fruit d'un major grau d'abstracció. Així, els maniqueïsmes simplistes són més fàcilment percebuts i les visions més ideologitzades es veuen obligades a filar més prim perquè els casos concrets alteren greument els esquemes generals preconcebuts. En ocasions, aquesta concreció pot arribar a un nivell gairebé individual.

L'anàlisi local permet mostrar una realitat precisa i veure fins a quin punt aquesta realitat local segueix els corrents generals dominants a nivell global i fins a quin punt se'n separa (és a dir, quina és la seva especificitat en el conjunt). Enriqueix la interpretació de conjunt en obrir nous casos, noves excepcions o nous matisos a la interpretació general. O fins i tot pot provocar en alguns àmbits un canvi radical d'interpretació del mateix marc general.

2.- Josep Lladonosa: Un historiador en majúscules

El cas de Josep Lladonosa és tot un exemple de la riquesa i potencialitat de la història local que acabem d'exposar i constitueix una de les grans personalitats que, en l'àmbit de l'especialitat, emergiren a la segona meitat del segle XX. La seva *Història de Lleida*, és segons Francesc Serra "l'obra més sòlida de la historiografia de la ciutat i les seves interpretacions encara avui són vigents".² Una afirmació amb la qual coincideixen molts d'altres especialistes actuals, com és el cas d'Enric Vicedo.³

Així mateix, al llarg de la seva producció historiogràfica, Lladonosa va saber establir el lligam local - nacional en la doble direcció. Així, Xavier Garcia diu que "Lladonosa ha historiat Catalunya des de Lleida" i, inversament, Jordi Rubió i Balaguer, en una carta que li adreçà el 8-VII-1973, diu en referència a l'obra *L'Estudi General de Lleida del 1430 al 1524*, que "un no pot estudiar temes de cultura catalana medieval sense cercar-hi

2 Així ho afirma en la veu que li dedica a Antoni Simon (dir.) *Diccionari d'historiografia catalana*, Enciclopèdia catalana, Barcelona, 2003.

3 Així ho manifestà en la seva intervenció en el Seminari *Josep Lladonosa i Pujol: Història i història local* celebrat a Alguairó l'abril de 2007.

antecedents o complements”.⁴ (p. 37)

No és aquí el lloc per fer una biografia intel·lectual de Lladonosa. No tan sols per raons òbvies d'espai, sinó perquè ja existeixen, a hores d'ara, treballs molt valuosos que van en aquesta mateixa direcció. Citem, a títol d'exemple, la monografia de Jaume Barrull i Enric Vicedo, *Josep Lladonosa Pujol. Mestre, historiador i ciutadà (1907-1990)*⁵, el discurs de Josep Vallverdú *Josep Lladonosa i Pujol. L'home i la figura* (realitzat el 11-I-2007)⁶ o els estudis introductoris dels seu fill Manuel Lladonosa i de Joan Ganau inclosos en la recent edició de *Els carrers i places de Lleida a través de la història*.⁷ Tots ells són fruit de la commemoració del centenari de l'historiador lleidatà, que haurà servit per situar Lladonosa, més enllà de la seva especialització, entre els grans noms de la historiografia catalana del segle XX.

Sí que voldria reportar aquí, però, el meu descobriment personal de l'historiador, que va tenir lloc, fa uns quants anys, per dues vies diferents. Una fou a partir de l'estudi de la figura de Ferran Soldevila i de la correspondència que va mantenir amb l'historiador lleidatà. L'altra fou el contacte personal amb el seu fill Manuel Lladonosa, que em regalà la *Miscel·lània* abans esmentada i que em féu arribar el llibre de memòries *Setanta-cinc anys de records 1907-1982*, que és una obra imprescindible per acostar-nos a la figura de l'historiador de Lleida. Vull centrar-me en la primera perquè, a part de la reconeguda influència que Soldevila exercí en la formació i l'orientació cap a la història del jove Josep Lladonosa, ambdós van compartir una visió historiogràfica amb més punts en comú del que se sol considerar habitualment.

Partim del testimoni del mateix Lladonosa. En les seves memòries podem llegir: “Tot i que m'atreia la manera de narrar la història antiga i moderna de Rovira i Virgili, darrerament, des de 1933 sentia més inclinació per la *Història de Catalunya* de Ferran Soldevila. El primer volum aparegué a les parades de la Rambla barcelonina durant la Festa del Llibre d'aquell any, diada de Sant Jordi (...) Des d'aleshores F. Soldevila serà el meu mestre” (p. 202). En aquest mateix volum, més endavant, l'autor explica: “L'Editorial Dalmau l'any 1960 em publicarà el volumet *La conquesta de Lleida* a la que l'any següent seguirà *Manuel de Montsuar, president de Catalunya*, a petició de l'historiador Ferran Soldevila, que aleshores era el director i assessor de la col·lecció, i que tenia interès en divulgar la

4 X. Garcia titula així el seu article a *Serra d'Or*, 345, 1988, p.s. 25-27. La correspondència entre J. Rubió i J. Lladonosa fou aplegada pel seu fill, Manuel Lladonosa en la *Miscel·lània. Homenatge a Josep Lladonosa*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1992, ps. 13-41. La cita és a la p. 37.

5 Institut municipal d'acció cultural de Lleida i Pagès editors, Lleida, 2007.

6 Edicions de la Universitat de Lleida, 2006.

7 Titulats, respectivament, “Josep Lladonosa i els historiadors de la Lleida contemporània” i “Nota introductòria”, Universitat de Lleida i Ajuntament de Lleida, 2007.

figura del degà de Lleida, personatge que l'autor de la gran *Història de Catalunya* jutjà millor que Vicens Vives, enderiat contra els que malparlaven dels Trastàmars, als quals titllava de romàntics, de la qual acusació no se'n lliurà ni el mateix Soldevila". (p. 374). En el fragment reportat es veu clarament un evident punt de reticència de Lladonosa envers algunes de les tesis de Vicenç, que encara apareix més clarament en d'altres escrits seus anteriors a la redacció de les memòries citades. Així, en una carta del 31-V-1952 que adreçà a Soldevila, hi deia: "Jo crec que el moviment modern desafortadament antiromàntic que en els actuals estudis històrics segueix les orientacions d'A. de la Torre i Vicens Vives, ha de sotmetre's a revisió".⁸ El seu fill mateix, Manuel, ha apuntat que tot i que acceptà, de cor, la proposta historiogràfica de Vicens, "es continuaria mostrant crític amb algunes interpretacions de l'historiador gironí al llibre sobre Joan II".⁹

Però aquestes reticències, naturalment, no duien a l'exclusió de Vicens dels seus grans referents historiogràfics, sinó que precisament eren l'origen de la compatibilitat que ell interpretava que existia entre les quatre grans figures amb les quals mantingué un intercanvi intel.lectual continuat per mitjà de la correspondència: F. Soldevila, J. Vicens Vives, J. Rubió i Balaguer, i Ernest Martínez Ferrando, director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. En les seves memòries, Lladonosa deixa ben clar quin és el seu horitzó polític i quins són els seus principals referents d'autoritat: "El meu ideal polític ha estat sempre Catalunya. Res més lluny de mi que el *leridanismo*. No vull insistir tampoc en glorificar actituds que ja són història dels catalans antics (...) Durant els darrers quaranta anys de recerca als arxius m'han fet pensar molt en aquests fets, tot llegint alguns escriptors: el doctor Carles Cardó, Puig i Ferrater, entre els pessimistes, Ferran Soldevila i Vicens Vives, entre els més ponderats. Aquests han exposat la veritat neta, i crua. No hi ha volta de full". (p. 404).

En el cas de la seva relació amb Soldevila, com ja s'ha dit anteriorment, existia quelcom més que el respecte intel.lectual envers un mestre o un col.lega destacat, ja que hi havia afinitats profundes. La passió per Catalunya ja ha estat remarcada. Hi havia també una concepció històrica de fons que era molt similar: Llur especialitat era el medievalisme, però ambdós tenien una visió globalitzadora del conjunt del passat català, fins a la mateixa contemporaneïtat. Un altre punt en comú, mol poc remarcad, era l'atracció literària. Tots dos tenien ben clar que en el conreu històric s'havia de ser rigorós i excloure mites, llegendes i d'altres vel.leitats literaturitzants, que es podien "recuperar" en una obra d'explícita literatura de creació. Així, sense entrar en contradicció amb el rigor històric,

8 Còpia cedida pel seu fill Manuel.

9 *Miscel.lània*, p. 15.

elaboraren sengles novel·les històriques. Lladonosa publicà, sobre el fenomen del bandolerisme, *La fi de Macot* (1959) i Soldevila escriví *El cavaller Despalau*, sobre la Guerra se Successió, que malauradament ha restat inèdita (i incompleta) fins ara. I moguts per la necessitat d'explicar-se i explicar el seu temps des de la seva percepció més subjectiva un i altre ens han deixat unes interessantíssimes memòries. Lladonosa ho féu en un gruixut volum que ja ha estat reportat aquí, *Setanta-cinc anys de records*, Soldevila ho féu en diferents llibres que s'iniciaren amb *Al llarg de la meva vida*¹⁰, *Dietaris de l'exili i del retorn*¹¹(en dos volums) i, *Els dietaris retrobats*¹², recuperats recentment, quan ja s'havien donat per perduts.

3.-La història local catalana: Evolució i reptes actuals

Anteriorment ja hem donat una orientació cronològica general sobre l'evolució del conreu de la història local als territoris catalans durant el segle XX. Cal advertir, però, que ja abans, a la centúria anterior, existí també una florida espectacular, que seguí la via de retrobament del passat propi preconitzada pel moviment de la Renaixença. En un primer moment va haver-hi de tot, però a partir de les dècades finals del segle, amb l'aparició de la *Col·lecció Monografies de Catalunya* (1890), com ha apuntat Carles Santacana, es produí l'inici d'una innegable sistematització d'aquests estudis que donaren fruits molt interessants a principis del XX.¹³ L'adveniment de la dictadura franquista tallà el procés, però tanmateix es va poder mantenir una certa continuïtat. Va poder-hi haver, fins i tot, una certa utilització de la història local per fer un cert catalanisme cultural emparat en l'exaltació de la localitat, ja que el referent nacional català era negat i només en part tolerat per al període medieval.¹⁴ Els marges per al conreu d'una història local desacomplexada eren doncs molt estrets, però permeteren l'emergència de figures de primer fila com fou el cas de Josep Lladonosa.

El gran salt qualitatiu es produí a partir dels vuitanta, amb el final de la dictadura. En aquest cas, com succeí amb la Renaixença, el fenomen s'estengué arreu dels territoris de parla catalana. Entre els motivacions d'aquesta mutació apuntem diferents factors. El primer, previ, fou l'existència d'un nucli d'historiadors numèricament molt notable

10 Ed. 62, Barcelona, 1970.

11 Ed. 3i4, València, 1995-2000.

12 Ed. 3i4, València, 2007

13 Vegeu la veu "Història local" dins el *Diccionari d'historigrafia catalana*, Op. Cit.

14 Manuel Lladonosa, "La història a Catalunya després de 1939", dins Pere Gabriel (dir.): *Història de la Cultura Catalana*, vol X, Ed. 62, Barcelona, 1998, ps. 189-206.

possibilitat pel canvi que experimentà la universitat catalana ja d'ençà dels anys seixanta, en obrir-se a sectors socials fins aleshores exclosos. El final de la dictadura permeté que el procés democratitzador arribés als ajuntaments i es produís una gran transformació institucional que afavorí la multiplicació d'arxius, de publicacions i de premis centrats en la recerca local, que a son torn reberen també l'ajut dels governs autònoms restablerts o instituïts de nou i de les renovades diputacions democràtiques. Es pot afirmar que d'ençà d'aleshores la història local arribà a la seva majoria d'edat.

En un rapidíssim balanç, podem dir que és molt notable el grau d'institucionalització assolit. Hi ha hagut mitjans de comunicació molt útils per a la coordinació i informació sobre l'estat de la recerca, com és el cas dels *Plecs d'història local* (iniciats el 1988 en les pàgines de la revista *L'Avenç* i que actualment han experimentat una reformulació dels plantejament inicials). Concrecions organitzatives claus per al desenvolupament de la disciplina, com la creació de la Coordinadora de Centres d'Estudi de Parla Catalana (1993), el Servei de Documentació d'Història Local de Catalunya (vinculat a la UAB) o la celebració de congressos i col.loquis, com els Col.loquis Internacionals d'Història Local a València (1988-1993), les Jornades d'Estudis Històrics Locals de l'Institut d'Estudis Baleàrics o els Congressos Internacionals d'Història Local organitzats per *L'Avenç*. Per no parlar de la gran quantitat de premis i beques creats per diferents centres i municipis, com és el cas del mateix Premi Josep Lladonosa d'Història Local (d'ençà del 1990). I han començat a aparèixer visions globals sobre l'evolució de la història local als territoris catalans, com la ja citada veu de diccionari de Carles Santacana o el llibre de Xavier Garcia *Història i cultura local a Catalunya al segle XX*.¹⁵

Tot aquest creixement espectacular ha generat, però, inevitablement nous reptes. Un, causat per les seves dimensions quantitatives del fenomen, és que existeix, malgrat les eines creades fins ara, un veritable problema d'informació (de recepció i d'assimilació), que es veu agreujat a l'hora d'haver de destriar el gra de la palla i poder conèixer els estudis més interessants i rigorosos. També es perceben diferents reptes d'ordre metodològic. Així, a hores d'ara, es fa imprescindible el que en podríem dir una "història local comparada". En un primer nivell cal insistir encara que tot estudi d'una localitat hauria d'estar relacionat, no tan sols amb l'evolució global catalana (que ja es fa), sinó també amb l'evolució de la comarca que l'envolta, cosa que es fa poc. Però encara es fa menys la comparació entre comarques veïnes, cosa que, quan es fa, sol donar resultats molt aclaridors a l'hora entendre la lògica històrica seguida per unes i altres. I això mateix caldria fer entre comarques allunyades. Caldria, més sovint, veure'n les afinitats (no

15 Edicions el Mèdol, Tarragona, 2002.

perceptibles ni explicables per la situació geogràfica), cosa que ens ajudaria a interpretar millor determinats fenòmens globals, posem per cas, el republicanisme, el carlisme o el lliurecanvisme. En quines comarques arrelà tal o tal altre moviment i explicar-ne el perquè seria molt orientador a l'hora d'entendre el fenomen global. Però a la inversa també, sobretot quan l'opció arrelada a la comarca no arriba a reeixir globalment i se n'imposa una altra que comporta un veritable trasbals a nivell comarcal.

Una altra problemàtica que volem considerar aquí és la referent a l'àmbit d'estudi quan parlem d'història comarcal. Massa sovint es parteix de marcs que ens vénen donats per l'estructuració actual (encara artificiosa i variable). En la mida d'allò possible, caldria recuperar les comarques dites, en geografia, "naturals". Especialment en aquells casos que existeix un cert consens i una tradició historiogràfica al darrere. Jo sóc de Figueres, de la comarca de l'Empordà, unànimement considerada pels geògrafs com una de les comarques naturals més clares del Principat, utilitzada habitualment com a model de comarca natural. I darrerament veig com s'imposa una visió partida entre l'Alt i el Baix Empordà sense que s'analitzin les mútues influències, cosa que fa que difícilment podem entendre, de debò, com ha funcionat històricament aquesta realitat comarca. I ja que parlem de l'Empordà aprofito per cridar l'atenció sobre la necessitat d'historiar el fet fronterer. La relació entre l'Empordà i la Catalunya del Nord és molt rica i variable al llarg de la seva història. I el mateix podríem dir de Cerdanya, per bé que cal dir que els estudis realitzats fins ara de la realitat cerdana, en aquest sentit, són més nombrosos i abundants que no els existents en el cas empordanès i dels seus veïns de l'altre costat de l'Albera. Cal precisar, però, que quan parlem de "fet fronterer" cal no restringir-lo a les fronteres estatals. Actualment, com mai, les divisions administratives provincials i regionals han esdevingut implacables i tenen un pes decisiu en la producció historiogràfica de les comarques frontereres o dividides administrativament (com és cas del Maestrat).

En la perspectiva apuntada al principi d'aquest text, els estudis locals/comarcals poden ser l'única via per poder bastir una visió global (i precisa) sobre una temàtica concreta. Posem el cas de l'exili republicà del 1939. La quantificació afinada d'aquest èxode encara és per fer, pels dubtes que desperten les dades oficials en les quals ens basem. Una via per comptar amb un grau de fiabilitat superior seria quantificar aquest èxode poble a poble, i a partir d'aquí poder donar unes dades més precises a nivell de tot el Principat de Catalunya (la zona afectada per aquest exili). I el mateix caldrà fer per tenir una visió més ajustada sobre la magnitud de la repressió franquista i de la seva profunditat en el territori. Val a dir que aquesta mena de treballs ja han començat. Fa una colla d'anys que el Centre d'Història Contemporània de la Generalitat de Catalunya abordà el projecte que

comptar els morts de la guerra civil i ara és en curs de realització un altre treball col·lectiu sobre la implantació del Centre Nacionalista Republicà arreu del territori del Principat. Però també des dels centres locals s'ha iniciat una feina similar, sobretot pel que fa a la repressió franquista i a l'exili republicà.¹⁶

Una darrera qüestió cal abordar també de manera més sistemàtica que no fins ara: la realització d'una història de la historiografia local. És hora de plantejar-nos seriosament qüestions com aquestes: Quins han estat els estudiosos locals, més enllà de la divisió afeccionats / professionals o professionalitzats? Quines tendències científiques, polítiques han representat? Per què determinats períodes històrics han estat obviats (per polèmics) en les històries locals? Quina visió s'ha volgut donar de la localitat o de la comarca, en diferents moments històrics i perquè? Vaja, fer el mateix que s'ha fet amb la història nacional, estatal i internacional. Només així es podrà construir una veritable “història de la historiografia local”, eina imprescindible per poder assolir una història local rigorosa, útil també per a les explicacions generals i imaginativa; en definitiva, una “bona història”.

Enric Pujol

¹⁶ En aquest sentit vegeu el treball de Jordi Gaitx “Orígens socials i polítics de l'exili català de 1939”, dins E. Pujol (coord) *L'exili català de 1936-39. Noves aportacions*, Cercle d'Estudis Històrics i Socials de Girona, Girona, 2006, ps. 21-39.